

Український інститут національної пам'яті
Інформаційні матеріали
до Дня незалежності України

Вступ

Ключові повідомлення

10 фактів про тисячолітній спадок державності й етапи українського державотворення

14 кроків до відновлення незалежності

5 акцентів про Конституцію Пилипа Орлика

Важливі матеріали, присвячені здобуттю Україною незалежності

Вступ

24 серпня Україна відзначатиме найбільше державне свято – 30-річчя незалежності. Воно встановлене на честь виняткової історичної події – ухвалення у 1991 році Верховною Радою Української РСР абсолютною більшістю голосів Акта проголошення незалежності України. Цей документ увінчав тисячолітні прагнення Українського народу мати власну суверенну державу і самостійно визначати свою долю.

Для українців свобода і гідність завжди були основоположними цінностями. Вони спонукали до боротьби за незалежність. На початку ХХ століття, в часи Української революції 1917–1921 років, наш народ зміг відродити державність, а 24 серпня 1991 року Актом проголошення незалежності України вона була відновлена. Важливим кроком до повернення історичної справедливості стало прийняття 16 липня 1990 року Декларації про державний суверенітет України. Тоді Верховна Рада УРСР підтримала прагнення народу ліквідувати політичну та економічну залежність від московського центру і розбудовувати самостійну державу, відроджувати національну культуру, історичну пам'ять.

Постання суверенної України відіграло вирішальну роль у розпаді СРСР, остаточному руйнуванні комуністичної тоталітарної системи. Це стало початком відліку нового етапу розвитку демократичної сучасної Української держави. Сьогодні незалежність України – запорука вільного розвитку держав і народів Європи і головна перешкода для російського імперіалізму, який намагається політично, економічно та духовно поглинути Україну. Нині в умовах агресії з боку Росії ми продовжуємо боротьбу за власну свободу та незалежність. Тож попереду – велика робота. Українська громада має об'єднати зусилля для подальшої розбудови держави, розвитку громадянського суспільства та консолідації нації, відстоювання територіальної цілісності держави.

Згідно з Указом Президента України від 21 жовтня 2020 року № 459 “Про відзначення 30-ї річниці незалежності України”, враховуючи історичне значення проголошення 24 серпня 1991 року незалежності України, до річниці цієї визначної події у столиці та усіх областях відбудеться низка урочистих, інформаційних, мистецьких заходів.

Український інститут національної пам'яті з цієї нагоди підготував відповідні тематичні інформаційні матеріали.

Гасло цього річного відзначення річниці незалежності України: “Ти у мене єдина”.

Візуальною символікою 30-ї річниці Незалежності України вважається квітка у національних кольорах, розроблена Міністерством культури та інформаційної політики України (айдентика): <https://mkip.gov.ua/news/5518.html>.

Ключові повідомлення

24 серпня 1991 року відбулося відновлення державної незалежності України, що увінчало тривалий шлях нашого народу до самостійності. В основу відзначення 30-ї річниці ми закладаємо ідею тяглості та спадкоємності державотворчих традицій України.

Проголошення незалежності – логічне завершення українського державотворення. Відзначаючи 30-ту річницю ухвалення Акта проголошення незалежності України, ми говоримо про тисячолітню історію нашої державності. Слід вшанувати всі попередні етапи – Русь, Галицько-Волинське князівство, Велике Князівство Литовське, Українську козацьку державу, українські державні утворення початку ХХ століття. Від них сучасна Україна успадкувала традиції державності.

Вперше у ХХ столітті Україна незалежність проголосила 22 січня 1918 року. Після того ми декілька разів втрачали волю через зовнішню агресію та внутрішні чвари. Тому маємо вчитися на помилках попередників і пам'ятати, що національна єдність є обов'язковою умовою збереження державності. Наша сила в соборності, в здатності знаходити спільну мову і спільно протистояти ворожим силам.

Відновлення незалежності України у 1991 році відіграло вирішальну роль у розвалі СРСР та ліквідації комуністичної імперії.

Століття бездержавності коштували нашому народові неймовірних жертв. Лише у ХХ столітті внаслідок Голодомору, Голокосту, державного терору, депортацій та воєн загинули мільйони українців. Маємо пам'ятати, що лише сильна власна держава є гарантією неповторення подібних трагедій.

Український інститут
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Сертифікат 58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00
Підписувач Яримистий Максим Миколайович
Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

H4BB>BBVBNf TO

2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

Незалежність для українців – це передусім нові можливості та торжество прав людини.

Боротьба за незалежність триває й нині. Українці змушені захищати від агресії територіальну цілісність і суверенітет своєї держави. Це боротьба не лише за людей і територію, а й за право бути собою, самим вирішувати, як жити і яке майбутнє обирати.

Сильна та вільна українська держава, активне й відповідальне громадянське суспільство та потужні збройні сили – це те, що гарантує всім українцям гідне майбутнє.

30-річчя незалежної України – чудова нагода для добрих справ заради рідної країни: створювати об'єкти інфраструктури і публічні простори, парки, сквери, музеї, театри, розпочинати соціальні та мистецькі проекти й започатковувати різноманітні ініціативи, направлені на спільне благо.

Роки незалежності продемонстрували світу, що Україна відбулася як держава, здатна утверджувати демократичні цінності, відстоювати свободу, гідність та розмаїття, захищати свій суверенітет і цілісність. Нам вдалося побудувати толерантне суспільство, в якому знаходять спільну мову та взаємну повагу різні етнічні, релігійні, соціальні групи.

10 фактів про тисячолітній спадок державності й етапи українського державотворення

1. Україна успадкувала від попередніх епох традиції державотворення. Від Русі: цивілізаційний вибір, який визначився із прийняттям християнства у 988 році; тризуб, родовий знак Рюриковичів, що став державний гербом сучасної України; Київ – столицю, політичний і культурний центр українських земель упродовж понад тисячу років; гривню – назву грошової одиниці; назву Україна, що вперше згадується в Київському літописі в складі Іпатіївського літописного зводу під 1187 роком у розповіді про смерть Переяславського князя Володимира Глібовича.

Від Галицько-Волинської держави: синьо-жовті барви національного прапора, що походять від кольорової гами герба Галицько-Волинського князівства; утвердження європейського вектора розвитку.

Від Великого Князівства Литовського: європейську традицію місцевого самоврядування – Магдебурзьке право; Пересопницьке Євангеліє – видатну рукописну пам'ятку, на якій складають присягу президенти України.

Від козацької доби: республіканські традиції народовладдя; військові традиції, які лягли в основу збройних сил Української Народної Республіки та

Сертифікат 58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78BE00
Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ
H4BB>BBVBNf TO

2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

українського визвольного руху; одну із перших європейських конституцій нового часу в сучасному її розумінні, укладену Пилипом Орликом 1710 року.

Від української державності початку ХХ століття (УНР, ЗУНР, Українська Держава на чолі із гетьманом Павлом Скоропадським): демократичні засади державного будівництва; перший парламент, у який розвинулася Центральна Рада, створена у березні 1917 року; перший уряд, яким став Генеральний Секретаріат Центральної Ради з червня 1917-го; державні символи: герб, гімн "Ще не вмерла Україна", прапор; соборність – об'єднання українських земель в єдиній незалежній державі; Українську Академію Наук, що була заснована Павлом Скоропадським у листопаді 1918 року.

Від Української Радянської Соціалістичної Республіки: статус засновника Організації об'єднаних націй; адміністративно-територіальний устрій, державні кордони.

2. Русь – перша українська держава. Утворення цієї держави було наслідком утвердження влади роду Рюриковичів. Перед- і ранньодержавні слов'янські племінні об'єднання на великих просторах східної Європи були сконсолідовані довкола Києва. Він став центром політичного тяжіння та культурного піднесення.

Це об'єднання розпочалося у ІХ столітті. У наступні віки Русь стала важливим суб'єктом європейського політичного простору. Підтримувала політичні, економічні та культурні зв'язки з більшістю європейських держав того часу від Візантійської імперії до Французького королівства.

У період Русі розпочався процес консолідації слов'янських племен південно-східної Європи в єдиний етнос русинів-українців, почали формуватися діалекти української мови.

Прийняття князем Володимиром у 988 році християнства, поширення писемності на основі кирилиці, кодифікація норм звичаєвого права в першому правовому кодексі "Руській правді" князя Ярослава Мудрого та його спадкоємців – усе це стало фундаментом правової та політичної культури українського народу. Саме Русь заклала основи державницьких традицій українців. Звідси родом герб, грошова одиниця, а, головне, Київ як політичний і культурний центр України.

Русь пройшла типовий шлях середньовічної держави. Від об'єднання слов'янських племен династією Рюриковичів у ІХ столітті до окремих земель-князівств ХІІ–ХІІІ століть на чолі з представниками цієї ж династії. Київ перестав виконувати роль політичного центру після того, як у 1169 році його

заслав Володимиро-Суздальський князь Андрій Боголюбський. Завершився монгольською навалюю 1242 років.

Сертифікат 58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00

Ідентифікатор: 58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00

Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ

НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

H4BB>BBVBNF TO

2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

3. Галицько-Волинське князівство як продовження традиції української державності. В умовах монгольського загарбання і розпаду державних структур у Подніпров'ї галицько-волинські князі у XIII–XIV століттях вберегли і розвинули державність на значній частині українських земель. Тоді вдалося не лише зберегти, а й посилити європейський вектор розвитку, стати частиною спільних зусиль у боротьбі із монгольським нашествям. Виявом цього стало коронування 1253 року князя Данила Романовича у Дорогичині короною, надісланою Папою Римським Інокентієм IV. Саме в ті часи на українських землях з'являється традиція міського самоврядування – магдебурзьке право. Привілеї на нього дістали в той період Львів, Луцьк і Володимир у 1287 році, Ярослав у 1323-му, Сянок у 1339-му, Галич у 1251-му і через 2 роки Перемишль.

4. Велике Князівство Литовське як держава, що стала фактичним продовжувачем традицій Русі. Воно включило українські землі в середині XIV століття. Князівство династії литовських Гедиміновичів було однією з найбільших держав тогочасної Європи. Економічно і культурно руські землі були значно більш розвинені за литовські. Руські еліти сформували обличчя литовської держави. Було засвоєно чимало норм руського права, назви посад, станів, система адміністрацій тощо. Офіційною мовою Великого Князівства Литовського стала руська, нею велися ділові папери.

Основним джерелом права була "Руська правда", пізніше – "Литовські статuti", укладені на її основі. Українські землі в складі Великого Князівства Литовського користувалися широкою автономією.

5. Запорозьке козацтво як новий соціально-політичний феномен, створений українством у XVI столітті. Виникло козацтво завдяки комплексу економічних, політичних, релігійних, соціальних чинників. Передусім, це – природне прагнення до самозбереження, самоствердження і самореалізації, а також наявність великого масиву вільних земель – Дикого поля.

Як окремий соціальний стан козацтво на давньоруських військових і європейських лицарських традиціях створило військово-політичну організацію – Запорозьку Січ. Вона була заснована на принципах особистої свободи та виборності влади. Козаки освоїли степові простори Подніпров'я, Слобожанщини, Донеччини.

У Запорозькій Січі формувалися підвалини республіканської форми

правління, нові принципи судочинства та джерела права. У середовищі козаків з'явилися еліти, вперше в історії української суспільно-політичної думки чітко

Сертифікат 58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00

Підписувач: Дмитро Миколайович

Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

Історичний інститут
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

H4BB>BBVBNF TO

2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

сформульовані фундаментальні основи майбутньої національної державної ідеї, головні серед яких – право українського народу на власну державу та генетичний зв'язок козацької держави з Руссю.

На європейській арені з'явився і досяг апогею український феномен вільного лицарства – козаки (з тюркської перекладається як “вільні люди”). Козацькі загони брали участь майже у всіх великих війнах регіону – як незалежна військова сила, або як найманці. Вони мали свої унікальні звичаї, самоврядування та самобутню військову традицію, а також дипломатичні зносини з іншими державами.

6. На деякий час козакам навіть вдавалося створити власну ранньомодерну державу під назвою Гетьманщина. Вона постала як наслідок національно-визвольної революції середини XVII століття на чолі з гетьманом Богданом Хмельницьким.

Гетьманщина була життєздатним політичним організмом: мала територію, державну владу, місцеву адміністрацію, військо, фінансову, податкову та нормативно-правову системи тощо.

Вершиною політико-правової думки Гетьманщини стало укладання Пилипом Орликом 1710 року “Договору та встановлення прав і вольностей Війська Запорозького та всього вільного народу Малоросійського між Ясновельможним гетьманом Пилипом Орликом та між Генеральною старшиною, полковниками, а також названим Військом Запорозьким, що за давнім звичаєм і за військовими правилами схвалені обома сторонами вільним голосуванням і скріплені найяснішим гетьманом урочистою присягою”. Цей договір, написаний під значним впливом ідей західноєвропейського парламентаризму, називають Конституцією Пилипа Орлика.

7. Переусвідомлення себе як нації під владою чужих імперій.

За короткий період кінця XVIII століття на українських землях відбулися грандіозні перетворення: ліквідація козацької автономії, анексія Кримського ханства, поділ Речі Посполитої. Там, де вирувало насичене політичне життя, настав мертвий спокій, адже тепер терени України стали задвірками імперій: Російської та Австрійської. Та не зважаючи на пута, в яких Петербург і Відень тримали підвладні народи, розвиток тривав. У XIX столітті українці, як і більшість європейських націй, пройшли шлях від романтичного захоплення минулим до політичного самоусвідомлення. Сформувалося поняття української нації з її етнічними кордонами, мовою та культурою. Покоління Руської трійці, Кирило-Методіївського товариства, громадівців і Братства тарасівців, заклали фундамент для майбутньої української державності.

Сертифікат 58E2D9E7F900307B0400000EAB0230027F78B00
 Підписує: Дмитро Ілляк Максим Миколайович
 Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

H4 BB> BBVBNF TO

2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

8. У ході Української революції 1917–1921 років вперше у ХХ сторіччі українці створили незалежну національну державу, яка мала кілька форм.

Від моменту створення у березні 1917 року Центральна Рада намагалася забезпечити демократичні законодавчі підвалини державного будівництва: затвердила принципи судової системи, закон про вибори, сформувала уряд, розпочала формування війська тощо. Ці принципи були реалізовані в Українській Народній Республіці. 22 січня 1918 року IV Універсалом Української Центральної Ради відбулося проголошення незалежності та суверенності Української Народної Республіки (УНР).

За часів УНР у 1918 році затверджено герб, основним елементом якого був тризуб – знак Володимира Великого. Тоді ж пісню Павла Чубинського “Ще не вмерла Україна” на музику Михайла Вербицького почали виконувати як національний гімн. Державним прапором став синьо-жовтий стяг. Окремим законом було запроваджено гривню як грошову одиницю.

Під час Української Держави Павла Скоропадського верховна влада належала гетьману, котрий відроджував давні козацькі традиції. Було налагоджено дієздатну адміністрацію, розбудовувалася освіта, наука, державний апарат. Уперше тризуб став атрибутом військового однострою.

Наступна форма державності – відновлена Українська Народна Республіка на чолі з Директорією – ухвалила низку законів, спрямованих на розбудову країни: про державну мову, Українську автокефальну православну церкву.

Помітний слід в історії державотворення залишила Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). Вона мала дієву систему органів влади, боєздатне військо – Українську галицьку армію (УГА).

22 січня 1919 року було проголошено Акт злуки УНР і ЗУНР. Подія на законодавчому, територіальному, ментальному рівнях об’єднала Україну та стала підставою для відліку історії соборної України.

Попри те, що УНР і ЗУНР зазнали поразки від зовнішніх агресорів і територія України була окупована східними і західними сусідами, ідея здобуття державної незалежності стала визначальною для національного визвольного руху ХХ століття. При найменшій можливості українці заявляли про право на власну державу.

Позбавлений змоги розгорнути діяльність на батьківщині, визвольний рух плевав державницькі традиції на еміграції. На основі державних установ УНР у 1921 році у Варшаві утворили Державний Центр УНР в екзилі (у вигнанні).

Згодом він перемістився до Франції, Німеччини. Зрештою осів у Філадельфії

Сертифікат 58E2D9E7F900307BD4000000EAB0230027F78B00
Підписувач Ямистий Максим Миколайович
Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

H4BB>BBVBNF TO

2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

Десятиліттями на чужині змінювали один одного президенти УНР в екзилі. Українська діаспора зберігала для майбутніх поколінь пам'ять про боротьбу, налагоджувала співпрацю із західними країнами та міжнародними організаціями, популяризувала ідею незалежної України у вільному світі.

9. Із жовтня 1938 року розпочався процес українського державотворення на Закарпатті, що на той момент входило до складу Чехословаччини. Підсумком цих зусиль стало проголошення 15 березня 1939 року незалежності Карпатської України – республіки на чолі з президентом. Державні атрибути вона перейняла від УНР. Зокрема, державною мовою проголошено українську, затверджено національний синьо-жовтий прапор, гімн – пісню “Ще не вмерла Україна”, герб – сполучення крайового герба з національним (тризуб Володимира Великого з хрестом на середньому зубі).

Українці на Закарпатті стали першими у передвоєнній Європі, хто не змирився із анексією та зі зброєю в руках виступив на захист свободи.

10. В умовах Другої світової війни 30 червня 1941 року у Львові під час засідання Національних зборів було прийнято Акт відновлення української держави, створено уряд. Акт спирався на традиції УНР і ЗУНР. Слідом за Львовом проголошення Акта відбулося у багатьох містах західної та центральної України.

Ініціатором цього руху була Організація українських націоналістів (ОУН). Її лідери розуміли, що успіх акції залежить від доброї волі німецьких окупантів, в тилу яких все і відбувалося. Однак дозволу в гітлерівців не питали. Берлін мав або прийняти доконані факти, або проявити своє справжнє вороже ставлення до української державності. Нацисти обрали другий варіант, розгорнувши репресії і отримавши у відповідь спротив з боку Української повстанської армії (УПА).

У липні 1944 року підпільна конференція під захистом відділів УПА створила Українську головну визвольну раду (УГВР). Таким чином збройна частина українського визвольного руху отримала політичне представництво – зародок державної влади незалежної країни. Діяльність УГВР засвідчила прагнення визвольного руху дотримуватися принципів демократії навіть у найважчих умовах підпільно-партизанської боротьби.

14 кроків до відновлення незалежності

Сертифікат [58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00](#)
 Підписувач [Ярмистий Максим Миколайович](#)
 Дійсний з [26.11.2020 12:37:37](#) по [26.11.2022 12:37:37](#)

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
 НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

H4BB>BBVBNf TO

2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

1. Державницькі устремління українців не викоринили ні репресії комуністичної тоталітарної системи, ні Великий терор, ані Голодомор 1932–1933 років, економічні та політичні експерименти. Наміри мати власну державу роками визрівали у творчості шістдесятників, у правозахисному й дисидентському рухах, у прагненнях мільйонів українців. 9 листопада 1976 року засновано Українську громадську групу сприяння виконанню Гельсінських угод (Української гельсінської групи). Це була перша легальна правозахисна організація в Українській РСР, яка відіграла одну з ключових ролей у національно-визвольній боротьбі українського народу, розпочала ненасильницький, легальний і правовий шлях у здобутті Україною незалежності, становленні демократії, поваги до прав людини

А вже наприкінці 1980-х – початку 1990-х років стрімко розвивався масовий національно-демократичний рух, на який суттєво вплинула, зокрема, аварія на Чорнобильській АЕС. Трагедія стала чинником активізації національного руху та відцентрових бажань політичних сил.

2. На початку 1980-х років верхівка комуністичної партії СРСР розпочала “перебудову” – “косметичний ремонт” системи для виходу із глибокого застою. Проте паростки свободи зробили процес неконтрольованим і радянська імперія стала розпадатися... Навесні 1990-го проголосила незалежність Литва. Близькими до цього були Латвія й Естонія. 12 червня державний суверенітет задекларувала РРФСР. Прийняття російським парламентом цього акта призвело до того, що протистояння між керівниками СРСР і РРФСР Михайлом Горбачовим та Борисом Єльциним (на той час головою Верховної Ради Російської Федерації) досягла апогею. Відтак Горбачов зосереджувався не на подіях в Україні, а на нейтралізації головного опонента.

3. Україна тим часом бурлила. Унаслідок демократизації і гласності множилися інші організації, що виступали за свободу та незалежність. Постає багато громадських організацій, спілок і товариств, метою яких була боротьба за ліквідацію монополії впливу комуністичної ідеології на суспільне життя.

Широку популярність набули такі громадські об'єднання, як “Меморіал”, Товариство української мови імені Тараса Шевченка, Студентське братство, Український культурологічний центр тощо. У вересні 1989 року виникла перша масова, фактично опозиційна до влади політична структура – Народний рух за

перебудову, який набирив ваги.

Сертифікат [58E2D9E7F900307B0400000EAB0230027F78B00](#)
Підписувач [Ярмистий Максим Миколайович](#)
Дійсний з [26.11.2020 12:37:37](#) по [26.11.2022 12:37:37](#)

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

H4BV>BBVBNf TO

2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

Просто на вулицях почала реєстрацію громадян УНР Українська міжпартійна асамблея (на кінець 1990-го зареєстрували близько 3 мільйонів).

У серпні 1989 року під час походу козацькими місцями, організованого студентами Київського державного університету імені Т.Г.Шевченка розпочав діяльність Ініціативний комітет зі створення Української студентської спілки (далі – УСС). Першою справжньою перевіркою її організаційних можливостей стала акція студентського єднання у лютому 1990 року. Спершу запланована як страйк, вона надалі проводилася у різноманітних формах – страйки, мітинги та пікети проводилися у вищих навчальних закладах Києва, Львова, Харкова, Чернівців, Дніпропетровська, Дніпродзержинська. Документи, зокрема відозви організаторів, свідчать, що студенти висували не лише економічні, а й політичні вимоги.

4. В умовах лібералізації суспільного життя у березні 1990 року відбулися перші альтернативні вибори (коли до бюлетеня для голосування включено більше одного кандидата) до Верховної Ради УРСР і місцевих рад. Значного успіху на цих виборах досяг Демократичний блок. Опозиційним до комуністичного керівництва силам вдалося провести своїх представників і до місцевих рад.

Вже в перший день засідання Верховної Ради дванадцятого скликання 15 травня виникло протистояння між двома таборами: так званою групою 239 (комуністичною більшістю “За суверенну Радянську Україну”) й опозиційним “Демократичним блоком” – Народною Радою, що складалася переважно з українських дисидентів.

Таким чином, за підсумками виборів 1990 року Україна вперше отримала бодай частково демократично обраний парламент і місцеві ради. Ідея незалежності України зазвучала в стінах законодавчого органу на повний голос.

5. У цей період опозиційній Народній раді вдалося перебрати на себе політичну ініціативу і реалізувати сприятливі можливості для прийняття Декларації про державний суверенітет України. Вже 9 липня 1990 року лідер республіканських комуністів Володимир Івашко склав повноваження голови Верховної Ради УРСР. Це деморалізувало комуністичну більшість і дало можливість національно-демократичній опозиції 16 липня 1990 року оформити прагнення до самостійності в перший законодавчий акт – Декларацію про державний суверенітет України.

Документ визначав державний суверенітет як верховенство, самостійність, повноту і неподільність республіканської влади в межах території Радянської України, незалежність і рівноправність у міжнародних зносинах.

Сертифікат 58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78E00
Підписувач: Євгенія Миколайівна Миколайівна
Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ
H4BB>BBVBNF TO
2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

Територія УРСР в існуючих кордонах проголошувалася недоторканною. Верховна Рада Української РСР постановляла, що віднині від імені народу України може виступати тільки вона. Декларація утверджувала виключне право українського народу на володіння, користування та розпорядження національним багатством своєї країни. Йшлося про те, що УРСР має створити власні банки, а також самостійно формувати цінову, фінансову, митну та податкову системи, державний бюджет та контролювати використання його коштів, а в разі потреби запровадити власну грошову одиницю. Наголошувалося також на проблемі екологічної безпеки. Проголошувалося право на власні збройні сили, внутрішні війська, органи державної безпеки. Українська держава перебрала право самостійно визначати порядок проходження військової служби громадянами Республіки. Задекларовано намір України в майбутньому стати нейтральною державою, яка не братиме участі у військових блоках і дотримуватиметься трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї. Водночас проголошувалося, що УРСР у повному обсязі відновлює міжнародний статус, а отже, є повноправним учасником міжнародних відносин, безпосередньо бере участь у загальному європейському процесі та європейських структурах. Визнавався обов'язок державних органів влади забезпечувати національне культурне відродження українського народу, запровадження та функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя. Крім того, усім національним групам, які проживали на території України, гарантувалося право на вільний національний культурний розвиток.

Проголошенням Декларації про державний суверенітет Україна розпочала новий етап боротьби за незалежну державу.

6. Піком протистояння між комуністичним режимом і демократичною опозицією стала акція протесту та голодування студентської молоді у Києві на площі Жовтневої революції (нині – Майдан Незалежності), відома як Революція на граніті. Особливістю цієї революції було те, що її рушійною силою були не політики, а студентська молодь.

Ідея проведення акції протесту та голодування зародилася влітку 1990 року в середовищі УСС в Києві. Задум швидко підхопило Студентське братство Львова. Було обрано співголів акції, якими стали: Олесь Доній (голова УСС Києва), Маркіян Івацшин (голова Студентського братства Львова), Олег Барков (голова УСС Дніпродзержинська).

11 вересня Верховна Рада УРСР прийняла рішення про заборону

проведення будь-яких мітингів у відстані одного кілометра біля будівлі

Сертифікат 58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00
Підписувач Яримистий Максим Миколайович
Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

H4BB>BBVBNf TO

2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

парламенту, однак 2 жовтня акція протесту все одно розпочалася і тривала до 17 жовтня 1990 року.

Революція на граніті була першим успішним ненасильницьким політичним протестом проти чинної комуністичної влади в УРСР, переломним моментом в утвердженні незалежності України, а молоде покоління вже на початку 90-х років засвідчило своє бажання і відстояло право жити у вільній демократичній державі. Юнацький ентузіазм, помножений на чітку та продуману організацію акцій, дав змогу проявити неабиякий політичний потенціал українського молодіжного руху, який змусив рахуватися з собою і тодішніх компартійних можновладців, і досвідчених діячів опозиції.

Акції громадянської непокори, які охопили Україну в жовтні 1990 року, заклали традиції проведення демократичних акцій протесту, подальшим виразником яких стала Помаранчева революція та Революція Гідності.

7. У квітні 1991 року Президент СРСР Михайло Горбачов ініціював в Ново-Огарьово під Москвою переговори між керівниками 9 республік (Росії, України, Білорусі, Казахстану, Узбекистану, Туркменії, Киргизії, Таджикистану і Азербайджану) про новий союзний договір. Його підписання планувалося на вересень-жовтень 1991 року на з'їзді народних депутатів СРСР. Представники національно-демократичної опозиції готувалися до акцій протесту з метою не допустити цього підписання. З іншого боку група найконсервативніших представників союзних спецслужб, компартійної, радянської та військової бюрократії вважали новий союзний договір надто ліберальним. Вони створили Державний комітет з надзвичайного стану (російською – ГКЧП) та 19 серпня 1991 року вчинили державний заколот, оголосивши запровадження надзвичайного стану та увівши в Москву війська.

Народний рух України, Партія демократичного відродження України та інші демократичні сили закликали народ до непокори ГКЧП. Керівництво КПУ стало на бік заколотників. Але країною прокотилися акції на підтримку законно обраної влади та державного суверенітету.

21 серпня заколот провалився. Спроба відновити тоталітарну радянську систему і згорнути демократичні процеси зазнала краху.

8. 24 серпня 1991 року відбулася позачергова сесія Верховної Ради Української РСР, на якій було ухвалено Акт проголошення незалежності України. Історичне рішення було прийнято абсолютною більшістю: 346 голоси було віддано "за" проголошення незалежності, і лише 1 – "проти".

Однак проголошення незалежності України не було випадковим явищем, зумовленим московським переворотом. Поразка ГКЧП лише пришвидшила

Уднішній державний архів НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Сертифікат 58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00

МДН ІСУВЕН У РИМІ СЛІМІ МАКОМІЛІ КОЛІВІЧ

Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

H4BB>BBVBNF TO

2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

момент формального проголошення (а з погляду історичної спадкоємності – відновлення) державної незалежності України. Цей процес відбувався мирно для України. Проте це не применшує закономірності й легітимності тієї історичної події. Проголошення державної незалежності Україною відіграло вирішальну роль у розпаді СРСР та остаточній ліквідації комуністичної тоталітарної системи.

9. 1 грудня 1991 року відбувся Всеукраїнський референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності України. Рішення щодо його проведення містилося в Постанові Верховної Ради Української РСР “Про проголошення незалежності України” від 24 серпня 1991 року. Особливою постановою Верховної Ради України від 11 жовтня 1991 року затвердили звернення до народу і текст бюлетеня, який включав текст Акта проголошення незалежності України і запитання: “Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?” із двома варіантами відповіді: “Так, підтверджую” або “Ні, не підтверджую”. Спеціальне звернення Верховної Ради України містило заклик до громадян України підтримати Акт проголошення незалежності України: “Співвітчизники! Будьмо єдині в прагненнях наших, в розбудові незалежної державності України! Наша земля пережила багато кривд і страждань, неволі, лихо засівало її – тож 1 грудня сама історія дає нам шанс, можливо останній, стати справжніми громадянами, творцями своєї держави, будівниками “власної хати”, де панують “своя правда, і сила, і воля”.

Референдум відбувся в усіх регіонах України. У голосуванні взяли участь 31 891 742 виборці, або 84,18 % тих, хто мав право брати участь у референдумі та виборах Президента України (37,8 млн громадян). На підтримку незалежності висловились 28 804 071 громадянин, або 90,32 % тих, хто брав участь у голосуванні. Референдум мав імперативний характер, його рішення було загальнообов’язковим та не потребувало окремого затвердження.

Під час демократичного волевиявлення 1 грудня 1991 року Український народ підтвердив і засвідчив прагнення жити в суверенній державі. За підсумками референдуму були зміцнені правові засади державного суверенітету, створені умови для подальшого розгортання державотворчих процесів у незалежній Україні.

10. 6 грудня 1991 року Верховна Рада України, враховуючи необхідність забезпечення власної воєнної безпеки та оборони,

відповідальність у підтриманні міжнародної стабільності, ухвалила Закон про оборону Сили України, закон визначив правові засади організації,

Сертифікат 58E2D9E7F900307B0400000EAB0230027F78B00
 Підписав: Умислий Іван Миколайович
 Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

H4BB>BBVBNF TO

2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

діяльності, дислокації, керівництва та управління Збройними Силами та окреслив головні функції – оборона нашої держави, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, забезпечення стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорони повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря, участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

11. 28 червня 1996 року відбулася ще одна знаменна подія – прийняття Конституції України. Основний закон остаточно проголосив Україну суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, визнав людину найвищою соціальною цінністю і утвердив народовладдя.

У вересні того ж року офіційно введено в обіг національну валюту – гривню, назва якої продовжувала традиції УНР і Русі.

Очевидно, що проголошення незалежності України не було випадковим явищем, зумовленим тільки московським заколотом, організованим ГКЧП. Події 1991 року втілили столітні прагнення українців до суверенної держави.

12. 4 вересня 1991 року над Верховною Радою України замайорів національний синьо-жовтий прапор. 28 січня 1992 року Верховна Рада затвердила його як Державний Прапор нашої держави (стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів, із співвідношенням ширини до довжини 2:3). Дещо раніше, 15 січня того ж року, указом Президії Верховної Ради України втратив чинність гімн Української РСР, натомість затверджено музичну редакцію Державного гімну України, автором музики якої є М. М. Вербицький, і з 16 січня запроваджено повсюдне його виконання. 6 березня 2003 року парламент ухвалив Закон “Про Державний Гімн України”, у якому затвердив Державним Гімном пісню “Ще не вмерла України і слава, і воля” зі зміненою першою строфою.

Тризуб як малий державний герб затверджений 19 лютого 1992-го Постановою Верховної Ради України (разом із доданими зображеннями).

22 серпня 1992-го в Маріїнському палаці Президент Державного Центру УНР Микола Плав'юк передав атрибути державної влади УНР (прапор, державну печатку та президентські клейноди) і повноваження першому Президенту незалежної України Леоніду Кравчуку. Таким чином уряд УНР в екзилі припинив існування.

13. У подальшому десятилітті в Україні формувалося громадянське суспільство. Вищим процесом стала Помаранчева революція 2004 року –

Сертифікат 58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00
 Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37
 НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ
 H4BB>BBVBNF TO
 2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

масові акції протесту, викликані тотальними фальсифікаціями на президентських виборах на користь провладного кандидата Віктора Януковича. Прибічники опозиційного кандидата Віктора Ющенка та партії “Наша Україна” гуртувалися під помаранчевою символікою, тож події отримали відповідну назву. Перемога лідера протестів надала українству новий імпульс для творення власної держави. Події 2004 року стали прикладом безкровної революції за право на чесні вибори – не лише Глави держави, а й демократичного європейського, а не російського євразійського вектору розвитку.

14. У 2013–2014 роках під час Революції Гідності українці відстояли ще й європейський шлях розвитку і засвідчили готовність боротися за нього як за право самостійного вибору та свободи. Натомість Росія, втрапивши можливість контролювати та використовувати нашу державу, вдалася до злочинної військової агресії. Вона окупувала Крим і окремі території східних областей України.

У 2014-му Збройні Сили України зупинили вторгнення російської регулярної армії та зберегли державність. І нині ми не лише чинимо опір Росії, але й перемагаємо її – як силою зброї на фронті, так і на дипломатичному напрямі. Попри перевагу ворога, українці зупинили агресора і продовжують рух в напрямі європейської інтеграції.

5 акцентів про Конституцію Пилипа Орлика

1. 16 серпня в межах святкування 30-річчя незалежності в Україну вперше привезуть оригінал Конституції Пилипа Орлика. Кожен охочий зможе побачити цей унікальний документ у Софійському соборі.

Крім того, скорочену електронну версію Конституції Пилипа Орлика опублікував Центральний державний історичний архів України до 300-ї річниці укладання документа (доступний за посиланням: https://cdiak.archives.gov.ua/v_do_300_Konstytutsii_Orlyka.php). А його повний текст опубліковано на сайті Верховної Ради України: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>.

2. Пилип Орлик. Майбутній гетьман Війська Запорозького та Правобережної України працював писарем у канцелярії митрополита Київського, Галицького та всієї Малої Росії Варлаама Ясинського. Від 1700 по 1706 роки перебував на посаді старшого військового канцеляриста, а згодом – управляючого справами Генеральної військової канцелярії. 1707-го став генеральним писарем в уряді Івана Мазепи. Орлик був одним із перших

Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

H4 BB>BBVBNf TO

2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

утаємничений у плани гетьмана позбутися впливу Московської держави і Петра I та перейти на бік шведського короля Карла XII. У 1714 році переїхав до Швеції, потім вимушено мандрував іншими землями і зрештою знайшов притулок у Молдові. Аби відновити владу над Українською козацькою державою шукав дипломатичної підтримки в Австрії, Англії (від 1717-го – Велика Британія), Папській державі, Голландії, Данії, Польщі, Пруссії, Франції. Пилип Орлик був освіченою людиною, знав дев'ять мов. Поет. Автор багатьох книг, політичних маніфестів. Його старший син Григорій Орлик став державним і військовим діячем Франції. Помер гетьман 24 травня 1742-го в Яссах. Пилип Орлик – автор “Виводів прав України” (або “Дедукції”) – однієї з найважливіших пам'яток конституційної та політико-правової думки України початку XVIII століття, в якій гетьман розкрив історію національно-визвольних змагань українців за власну незалежну державу та обґрунтував позицію, що реалізація цього права сприятиме ослабленню Московщини, а разом із тим збереженню миру в європейському регіоні.

3. Документ, відомий як Конституція Пилипа Орлика (а також Бендерівська або Козацька конституція) насправді має довгу назву “*Pacta et Constitutiones legum libertatumque Exercitus Zaporoviensis inter illustrissimum Dominum Philippum Orlik, neolectum Ducem Exercitus Zaporoviensis, et inter Generales, Colonellos, nec non eundem Exercitum Zaporoviensem, publico utriusque partis laudo conventa ac in libera electione formali juramento ab eodem illustrissimo Duce corroborata, anno Domini 1710, Aprilis 5, ad Benderam*” (“Договір та постановлення прав і вольностей Війська Запорозького між ясновельможним паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорозького та між Генеральною старшиною, полковниками, а також названим Військом Запорозьким, прийняті публічною ухвалою обох сторін і підтверджені на вільних виборах встановленою присягою названим ясновельможним гетьманом, року Божого 1710, квітня 5, при Бендерах”). Тобто, в основі цієї угоди – домовленість між гетьманом і Військом Запорозьким. Від запорожців документ підписав кошовий отаман Кость Гордієнко.

4. Конституція складається із преамбули, шістнадцяти розділів і присяги новообраного гетьмана. За формою це була угода між гетьманом і старшиною та всім Військом Запорозьким, а за змістом – правовим актом, який в політико-правових поняттях того часу обґрунтував право України на державну самостійність та її державний устрій. “Договір” відображав світоглядні цінності козацької старшини XVII–XVIII століть і засвідчив її прагнення унормувати життя за власними звичаями, традиціями й законами, хоча враховував інтереси не лише козацтва як провідної верстви, а й інших станів – духовенства, міщанства, купецтва і селянства, об'єднаних у поняття “народ”.

5. “Договір” зберігся в чотирьох редакціях: два тексти (основний і скорочений) латиною, два (оригінал і скорописна тогочасна копія) – староукраїнською. Базовий латиномовний – для нового протектора України короля Швеції та міжнародної спільноти, скорочений – королівської канцелярії. Вони зберігаються у фондах Національного архіву Швеції в Стокгольмі. До слова, колись повний латинський текст тримав у своєму фамільному архіві Микола Ханенко, котрий передав у спадок нащадкам – Михайлу Ханенку та його братам Олександрю й Івану. Згодом документ потрапив до Швеції. Щодо примірників староукраїнською мовою, то вони призначалися для оголошення в Україні та на Запорозькій Січі. Наразі вони перебувають у Російському державному архіві давніх актів у Москві.

Важливі матеріали, присвячені здобуттю Україною незалежності

1. Проекти Українського інституту національної пам'яті

“Люди Свободи” – спільний проєкт Українського інституту національної пам'яті, Галузевого державного архіву Служби безпеки України, Центру досліджень визвольного руху, телеканалу UA:Перший, який включає однойменну виставку (<https://uinp.gov.ua/vystavkovi-proekty/vystavka-lyudy-svobody>) та короткі відеоролики (https://www.youtube.com/results?search_query=люди+свободи+) про 26 постатей, політиків і поетів, військових і музикантів, науковців і художників, які працею і боротьбою у минулому столітті зробили можливим відновлення незалежності України. Їх опір був різноманітним – хтось боровся за свободу народу, хтось за свободу творчості, думки, хтось зі зброєю в руках, а хтось – із пензлем. Кожного з них жорстоко ламали – у тюрмі, “шарашці”, фізичними чи моральними тортурами. Жоден із них не мав можливості реалізувати потенціал вповні. Вони не стали тими, хто очолив незалежну країну, не дописали чудової пісні чи вірша, не подарували світові ще одного важливого винаходу. Але вони зберегли свободу в собі, пронесли її через неволю. Завдяки таким Людям, свобода стала реальністю для нас, і кожен з нас отримав можливість вільно реалізуватися. Останній герой виставки віддав життя, щоб зберегти свободу України вже у ХХІ столітті. Тому, що ми готові відстояти свободу.

Інфографіка, що ілюструє тисячолітній спадок державності України. Це – спільний проєкт із Українським кризовим медіа-центром (<https://old.uinp.gov.ua/news/shcho-nezalezhna-ukraina-uspadkuvala-vid-chasiv-rusiko-zachchini-ta-unr-infografika>; <https://uacrisis.org/uk/46356-25-rokiv-nezalezhnosti>).

Брошура “30 років свободи: повернення до Європи” (<https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/broshura-30-rokiv-svobody-povernennya-do-evropy>) на основі однойменної виставки Українського інституту національної пам'яті про демократичні революції в Центральній та Східній Європі кінця 1980-х – початку 1990-х років. Цей проєкт є спробою з 30-літньої відстані проаналізувати розпад червоної імперії. Адже тоді з'явився шанс, надія на побудову життя у вільній від комунізму Європі. Досі ці події оцінюють по-різному. На думку одних політиків, розпад СРСР – це найбільша геополітична катастрофа ХХ століття. Інші, зокрема, Президент Європейської Ради Дональд Туск, вважають, що розпад СРСР став благословенням для грузинів, поляків, українців і всієї Центральної й Східної Європи, а також для росіян. Унаслідок цього в Україні проходить лінія фронту – плата за наш цивілізаційний вибір на користь Європи.

Василь Овсієнко “Світло людей: Мемуари та публіцистика” (<https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/vasyl-ovsiyenko-svitlo-lyudey>) – книга спогадів колишнього дисидента про співкамерників Василя Стуса, Юрія Литвина, Олексу Тихого, Валерія Марченка, Левка Лук'яненка, про в'язнів сумління Оксану Мешко, Миколу Руденка, Петра Григоренка, Євгена Сверстюка та інших видатних особистостей, котрі порвали пута неправди й неволі. Як сумлінний історик автор пропонує інформацію про репресії 1920–1980-х років. Як відважний публіцист – дає яскраві оцінки сучасникам – друзям і ворогам.

Документальний цикл про українських політв'язнів радянського режиму. У трьох короткометражних фільмах, створених спільно із “Історичною правдою”, розкривається історія життя і боротьби проти тоталітарної машини Ірини Стасів-Калинець (https://www.youtube.com/watch?v=iw_BAdcd4Sw&list=RDCMUCv7GvZiPMU70WZdPkmeH3Qw&start_radio=1&rv=iw_BAdcd4Sw&t=24), Миколи Руденка (<https://www.youtube.com/watch?v=m5WeNye6iIM&list=RDCMUCv7GvZiPMU70WZdPkmeH3Qw&index=7>) та Святослава Караванського (<https://www.youtube.com/watch?v=4G127113wzU&list=RDCMUCv7GvZiPMU70WZdPkmeH3Qw&index=4>). Ці дисиденти були виразниками спротиву інтелігенції тотальній русифікації, руху за відродження національної культури.

Пропонуємо ще один серіал про видатних українців, які доклалися до політичної, наукової, культурної розбудови українства, – “Люди епохи” (<https://uinp.gov.ua/tegy/lyudy-epochy>). У десяти його коротких епізодах йдеться про Ярослава Мудрого і Павла Чубинського, Петра Франка і Василя Тютюнника,

Миколу Пирогова та Андрея Шептицького, Аллу Горську та Славу Стецько.

Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

H4BB>BBVBNF TO

2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

2. Українці про незалежність і патріотизм в соціологічних опитуваннях

Половина українців (50%) не шкодують про розпад СРСР, але при цьому кожен третій (33,5%) шкодує. Такі дані опитування методом CATI (телефонні інтерв'ю з використанням комп'ютера, computer-assisted telephone interviews) на основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів, проведеного у травні 2020 року Київським міжнародним інститутом соціології (<http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=950&page=2>).

Було інтерв'ювано 2000 осіб від 18 років і старше на всій території України, крім тимчасово окупованої території та населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження. 35% респондентів вважають, що перебування України у складі СРСР принесло їй більше користі, ніж шкоди (а в 2013 році таких було 48%); про більшу шкоду зараз говорять 28% респондентів (а в 2013 році таких було 18%).

За результатами опитування Соціологічної групи "Рейтинг", 81 % респондентів підтримали б проголошення Незалежності України, якби сьогодні перед ними постав такий вибір. 15 % протилежної думки, ще 4% не змогли відповісти. Найбільше підтримали б на заході України (90%), у центрі – 87%, на півдні – 72 %, сході – 68 %. Тих, хто має протилежну думку, найбільше у південно-східних областях (23–24 %). Відносно більше тих, хто не підтримав би сьогодні незалежність. – серед старшого покоління й бідних верств населення.

Опитування проводилося 22 серпня 2020 року серед 1200 людей від 18 років і старші в усіх областях, крім тимчасово окупованих територій методом CATI. Результати доступні за посиланням: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_patrioticheskikh_nastroeniy_ukraincev.html.

За даними опитування проведеного "Рейтингом" у жовтні 2020 року (<http://ratinggroup.ua/research/ukraine/fbb3f3c52d452cdd1646d4a62b69dba5.html>), 85 % опитаних вважають себе патріотами, 12% – протилежної думки. Патріотично настроєних громадян приблизно однаково у всіх регіонах країни, та відносно більше серед старших респондентів.

69 % опитаних позитивно ставляться до встановлення 14 жовтня державного свята Дня захисника України, 23 % – нейтрально і лише 5 % – негативно. Найкраще цей свято сприймається мешканцями Заходу та Центру. Близько 60 % респондентів Сходу та Півдня позитивно ставляться до свята, третина – нейтрально і лише понад 6 % негативно.

59 % опитаних висловили готовність у разі виникнення загрози відстоювати територіальну цілісність України зі зброєю в руках (у 2019 таких

респондентів було 56 %, 2017 році – 54 %, 2012 – 33 %). Відносно більше таких серед чоловіків, респондентів середнього віку та серед людей з відносно вищими доходами.

Дослідницька компанія “Active Group” у червні 2021 року провела опитування “Час найбільших можливостей для молоді” (<https://activegroup.com.ua/2021/06/25/najkrashhi-mozhливosti-dlya-molodi-zaraz/>) методом САТІ на всій території України, крім окупованих регіонів, серед 1200 респондентів. 42,5% респондентів зазначили, що час найбільших можливостей для української молоді саме зараз, 18,9% вважають, що він був у 2000-х, 5,3% – у 1990-х, 16,3% – у 1980-х, для 0,7% – у 1970-х, 1,7% – 1950–1960-х, 0,7% – одразу після Другої Світової війни, 1,2% – до Другої Світової війни. 12,7% опитаних не визначилися. Основними можливостями, якими необхідно забезпечити молодь, для переважної більшості є доступ до якісної освіти та працевлаштування.

За віковим розподілом, серед молоді 18–39 років кожен другий опитаний вважає, що теперішній час надає більше можливостей. У категорії “за 60” таких лише третина (31,4%). Водночас, серед молоді 18–29 років кожен п'ятий (19,6%) не зміг визначитися з відповіддю. В інших вікових категоріях таких респондентів біля 10%.

Про зміни у ставленні українців до незалежності власної держави впродовж трьох десятиліть детально можна ознайомитися у статті “Незалежність України у дзеркалі соціології” за посиланням: <https://khpg.org/1597906814>.

3. Тематичні телевізійні програми

Відеохроніка “Акт проголошення Незалежності України 1991 рік” (<https://www.youtube.com/watch?v=21X1yrPAuq0>) зберегла для нащадків записи засідання Народної Ради 20 серпня 1990 року у відповідь на путч ГКЧП, виступ В'ячеслава Чорновола від час масового мітингу на підтримку державної незалежності, історичне вкрай переповнене емоціями засідання Верховної Ради Української РСР із його результатами голосування 340-ма голосами “за” проголошення України незалежною демократичною державою, внесення в зал синьо-жовтого прапора.

Авторська програма історика Олександра Зінченка “Розсекречена історія” має спецвипуски до 25-річчя проголошення незалежності України. У серіях “За лаштунками Незалежності” (<https://www.youtube.com/watch?v=9ZZSXiAP4AU>) і “Міфи про Незалежність” (<https://www.youtube.com/watch?v=XkNOMq4Q9Ac>) співачка Марія Бурмака, перший Президент незалежної України Леонід Кравчук, автор тексту

проголошення незалежності Левко Лук'яненко, перший державний міністр з питань оборони, безпеки та надзвичайних ситуацій Євген Марчук розкривають

Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

H4 BB> BBVBNF TO

2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

шлях України в кінця 1980–початку 1990-х років до державної самостійності.

У серії “СРСР. Розпад останньої імперії” історики Юрій Шаповал, Вахтанг Кіпіані, Сергій Плохій і письменник Юрій Щербак обговорюють політичні, економічні, екологічні причини розвалу Радянського Союзу, роль України і Леоніда Кравчука, зокрема, в цьому “параду незалежностей”.

Тогочасні події оповиті численними міфами та інтерпретаціями, часто далекими від того, що відбувалося реально. Багато подробиць десятиліттями були засекречені. Тож Олександр Зінченко розкриватиме їх у документальному серіалі на телеканалі UA: Перший “Колапс: як українці зруйнували імперію зла”. Серіал складатиметься із 7 серій, в яких йтиметься про події 6 днів – від 19 до 24 серпня та остання серія від 25 серпня до 25 грудня, коли СРСР офіційно перестав існувати. Співрозмовниками виступають Леонід Кравчук і письменниця Оксана Забужко, президент Польщі Лех Валенса та соратник Єльцина Геннадій Бурбуліс, історик Сергій Плохій і професорка з Західного університету Марта Дичок, депутати тодішньої комуністичної більшості і демократичної опозиції, журналісти, лобісти української незалежності в США.

Цикл телевізійних передач Вахтанга Кіпіані “Історична правда” теж містить кілька серій, присвячених темі розпаду СРСР. Зокрема, в передачі “Політику СРСР визначала Москва, ми її лише виконували” (<https://www.youtube.com/watch?v=xg6Rl7ExzLk>) перший президент України Леонід Кравчук і журналіст, дипломат Богдан Нагайло діляться спогадами про те, як українське керівництво отримувало інформацію про рішення кремлівської верхівки. Яку роль відводили Україні у протистоянні Радянського Союзу та США. В “Чому Україна не Росія?” (https://www.youtube.com/watch?v=_Iu2Ktr9Qnk) історик Ярослав Грицак з’ясовує, як “руський мір” століттями маніпулює українською історією, чи можемо ми позбутися цього згубного впливу старшого брата, чи можливий в Росії Майдан?

У розмові “Україна як колонія СРСР” (<https://www.youtube.com/watch?v=YQok5JUki0Q>) професор Генадь Побережний аналізує факти, що свідчать про імперську суть Радянського Союзу та колоніальне становище в ньому Української РСР.

“Україна розумна” – серія телевізійних авторських інтерв’ю на Hromadske.ua ведучого, філософа та письменника Володимира Єрмоленка із письменниками, соціологами, теологами, істориками та науковцями про пошуки української ідентичності, про історичне минуле, сучасність України та шляхи, якими вона рухається у різних галузях. Зокрема, розмова із Ярославом Грицаком

(<https://www.youtube.com/watch?v=lgfRuoAa07I>) – про формування української нації внаслідок розширення Заходу на Схід; про головні епохи української

історії – Русь, Річ Посполита, козацтво, XIX століття, Перша світова війна, УРСР, сталінізм, Друга світова війна, часи незалежності.

Із Сергієм Плохієм (<https://www.youtube.com/watch?v=9w5qj8gAGR8>) Володимир Єрмоленко розвиває теми, чому Україна неможлива без степу, чому козаків можна назвати мушкетерами, у чому феномен Шевченка, хто має право на назву “Русь”, про те, як вбивство Степан Бандери пов’язане із роботою нинішніх російських спецслужб.

4. Архівні та видавничі проєкти

Справжнім літописом епохи пізнього СРСР і перших років після його розпаду є архіви київських фотографів Олександра Ранчукова і Валерія Решетняка. На світлинах Олександра Ранчукова (https://birdinflight.com/ru/pochemu_eto_shedevr/20190926-aleksandr-ranchukov.html; <http://yagallery.com/authors/oleksandr-ranchukov>; <https://www.radiosvoboda.org/a/30706040.html>) – сувора радянська повсякденність із сумними обличчями перехожих із авоськами в руках, спрацьованими жінками з мішками на плечах, брудними вулицями із чергою за оселедцем.

Валерій Решетняк (<https://www.flickr.com/photos/valerireshetniak/albums/72157695169903820/page1>; <https://www.radiosvoboda.org/a/yak-naspravdi-zhyly-v-srsr-na-photo-valeria-reshetniaka/30661408.html>) багато уваги приділив також фотофіксації життя дітей і селян. Більшість фотографій цих майстрів виставлялися для публічного показу і видані як фотоальбоми.

Тематичний огляд аудіовізуальних документів до 25-ї річниці незалежності України здійснив Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного (<https://old-tdskffa.archives.gov.ua/News/Nezalezhnist-25/index-photo.php>). В ньому сто вісімдесят одиниць обліку аудіовізуальних документів, що стосуються поняття “незалежність” і висвітлюють відродження української державності та становлення суверенної незалежної України в 1990–1991 роках, згруповано за тематично-інформаційних складових: поживлення суспільно-політичної активності українців, діяльність різних культурно-просвітницьких товариств, становлення опозиційних громадських організацій; прийняття 16 липня 1990 року Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України; прийняття 24 серпня 1991 року Верховною Радою України Акта про державну незалежність України; акції на підтримку незалежності; відзначення державного свята. Крім того, у розділі “Документальні виставки on-line” доступні матеріали

проектів “Гасла незалежності” (<https://old-tdskffa.archives.gov.ua/News/15.08.2018/index.php>), “До річниці прийняття

Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

H4BB>BBVBNf TO

Декларації про державний суверенітет України” (<https://old-tdskffa.archives.gov.ua/News/Deklaraziya/index%201.php>) та інші.

Книга “Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу” – нова інтерпретація останніх місяців СРСР на основі аналізу розсекречених документів та інтерв’ю з безпосередніми учасниками подій від професора історії, директора Українського наукового інституту Гарвардського університету, автора книжок “Брама Європи. Історія України”, “Козацький міф”, “Ялта. Ціна миру”, “По червоному сліду. Вбивство у Мюнхені”, “Чорнобиль”, “Походження слов’янських націй” та інших Сергія Плохія. Вчений спростовує міф, буцімто крах Радянського Союзу був результатом діяльності спецслужб Сполучених Штатів, і доводить, що ключовим гравцем у розвалі Союзу стала Україна, яка не лише здобула власну незалежність, а й показала шлях до державності Білорусі та Казахстану.

“Рух опору в Україні: 1960–1990. Енциклопедичний довідник” (Київ, “Смолоскип”, 2010, <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-2164-14-5/978-966-2164-14-5.pdf>) – видання про шістдесятників, вітчизняний самвидав, зародження дисидентського (правозахисного) руху. Довідник містить біографічні дані діячів та інформацію про їхні твори, неформальну пресу і правозахисні різномовні видання, бібліографію творчості учасників руху опору, політв’язнів і репресованих, спогадів і статей, відгуків іноземної преси. Окрему увагу приділено діяльності українських підпільних груп та закордонних організацій на захист українських політв’язнів, репресіям радянської влади.

У віртуальному музеї “Дисидентський рух в Україні” (<http://museum.khpg.org/index.php>) зібрано дані про організації та діячів українського національного руху, їхні праці, спогади та інтерв’ю з ними, архів періодики, наприклад, перший довідник з періодики самвидаву, журналів “Український вісник”, “Карта”.

Про походження та історію назви “Україна” йдеться в книжковій серії “Історія без цензури” (том “Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України” від Кирила Галушка, Андрія Гречила, Сергія Громенка, Геннадія Єфіменка, Максима Майорова), а також в циклі статей “Слово і назва України: від Київського літопису до Богдана Хмельницького” Данила Стаценка:

<https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/04/6/159278/>,

<https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/04/21/159326/>).

Сайт “Розпад Радянського Союзу. Усна історія Незалежної України 1988–1991” (<https://oralhistory.org.ua/about/>) – хроніка постання незалежної України у 69 інтерв’ю, записаними в 6 країнах у 1995 та 1996 роках із

Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

H4BB>BBVBNF TO

2068/09.6-06-21 від 12.08.2021

політичними лідерами, дисидентами, дипломатами, журналістами, релігійними діячами, підприємцями, вченими, військовими, розвідниками, які брали участь або були свідками цього процесу в той період. Серед інших інтерв'ю дали президенти України Леонід Кравчук, СРСР Михайло Горбачов, Польщі Лех Валенса та держсекретар США Джеймс Бейкер.

Над матеріалами працювали співробітники Українського інституту національної пам'яті:

Антон Дробович, Володимир Тилищак, Олена Охрімчук, Ганна Байкеніч, Максим Майоров.

Сертифікат 58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00
Підписувач Ярмистий Максим Миколайович
Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

H4BB>BBVBNf TO

2068/09.6-06-21 від 12.08.2021